

Universitat Pompeu Fabra
Estudis de Periodisme
Departament de Periodisme i Comunicació Audiovisual

**Ètica i televisió informativa.
Anàlisi comparativa dels codis
deontològics de nou cadenes
d'interès mundial**

Tesi doctoral de
Salvador Alsius Clavera

Dirigida pel Dr. Josep Gifreu i Pinsach

Barcelona, 1996

Volum primer

4.2.5. Procediments enganyosos en l'obtenció de la informació

Els ítems considerats fins aquí s'inscriuen en el principi de veracitat des del punt de vista del producte informatiu que s'ofereix al públic. Tots i cadascun d'ells es referien a la correspondència que existeix entre allò que ha succeït realment i la manera com es reflecteix a la televisió. A partir d'aquí -però encara dins de l'àmbit del principi de veracitat- es tractaran els ítems que fan referència als mètodes que tenen els periodistes per aconseguir la informació. En el món anglosaxó és molt usada l'expressió "gathering" (textualment "recol·lecció") per referir-se al procés d'obtenció del material informatiu. En el cas de la televisió, aquest procés té dues vessants: l'arplec de dades que ha de fer qualsevol periodista i l'obtenció dels documents audiovisuals (que il·lustren les notícies o són la notícia mateixa). És obvi que aquest segon vessant planteja alguns problemes específics (amb temes tan vius, per exemple, com l'ús de càmeres ocultes, la intervenció de línies telefòniques, la identificació dels periodistes, etc.) que presumiblement trobarem reflectits en els codis deontològics vigents als mitjans televisius.

Si tota asseveració periodística necessita d'un suport documental, molt més encara l'anomenat "periodisme d'investigació" que sol centrar-se en qüestions delicades sobre activitats de persones o grups. La necessitat de proves documentals per a informar d'afers verídics pot impulsar de vegades els periodistes a entrar sense permís a espais privats o fins i tot a sostreure documents que sustentin les dades aportades, amb el consegüent perill d'incórrer fins i tot en figures delictives.

En el procés de difusió de les notícies, com ja s'ha dit anteriorment, hi ha dos tipus de motivacions deontològiques que impulsen a dir la veritat i que es deriven respectivament d'un enfocament ètic que posa èmfasi en el deure i d'un enfocament ètic que posa èmfasi en les conseqüències. A la pràctica les dues queden confoses perquè actuen en la mateixa direcció: oferir una informació veraç és bo perquè així s'acompleix un deure moral i alhora és bo, si més no, perquè s'aconsegueix el preuat bé de la credibilitat informativa. En el procés de l'obtenció de la informació les coses no són tan clares.

Els periodistes saben perfectament que de vegades és pot aconseguir informació verídica usant mètodes enganyosos. Això fa que no sempre es doni la superposició de les dues raons esmentades per actuar èticament. Evidentment aquells que fonamenten la seva actuació moral en l'imperatiu del deure (en aquest cas el deure de dir sempre la veritat) continuaran tenint les

mateixes conviccions. Però l'altra fonamentació ètica, la que posa èmfasi en les conseqüències, perd força en aquest terreny. Des del punt de vista de la credibilitat informativa, per exemple, enganyar una font informativa no ha de tenir normalment els mateixos efectes que enganyar tota l'audiència. Això fa que els qui regeixen la seva conducta professional per l'enfocament conseqüencialista i no pel de l'imperatiu categòric, tinguin menys escrúpols -o no en tinguin cap- en actuar de forma enganyosa si això permet informar més i millor. I sobre tot quan -com passa de vegades- els dos plantejaments no només no coincideixen sinó que entren en conflicte un amb l'altre.¹

Com ja s'ha exposat en la descripció general del principi de veracitat (veure 4.2.), els conceptes de mentida i d'engany no són coincidents entre ells i no s'oposen d'una manera absoluta ni necessària al concepte de veritat. Mentre el principi de veracitat es manté com un dels més reconeguts universals de l'ètica, el fet de mentir -i menys encara el d'ocultar enganyosament- no és considerat sempre com una conducta moralment reprovable.² De fet estem en un terreny d'aplicació d'una de les més velles qüestions ètiques: si el fi pot justificar en determinats casos els mitjans utilitzats per a la seva consecució. En el cas del periodisme, existeix una acceptació bàsica de la idea que informar àmpliament i informar veraçment és un fi desitjable. I la qüestió és aleshores: ¿es pot usar l'engany com a manera d'aconseguir el fi d'informar la societat de fets veritables?

Evidentment les respostes a aquesta pregunta seran variades i aniran d'acord amb la fonamentació moral de la qual parteixin. Però s'ha de reconèixer que són pocs els estudiosos de l'ètica periodística que gosin dir que el fi mai no justifica els mitjans. Fins i tot els que es mostren relativament estrictes reconeixen que hi ha hagut situacions singulars en què aparentment ha valgut la pena l'ús de mitjans enganyosos per obtenir informacions que s'han demostrat enormement útils per als seus destinataris. En aquest tema hi ha una àmplia gamma de posicionaments teòric-pràctics dins de la rampa del relativisme però sense arribar a l'extrem del "tot s'hi val". Hi ha autors que consideren que les ocasions en què es poden usar procediments enganyosos han de ser realment excepcionals. Entre aquests es compta Bovee, qui es mostra sever amb els periodistes que critiquen la pràctica de l'engany en altres col·lectius (com el dels policies) i no saben aplicar-se en canvi els mateixos barems a ells

¹ HODGES, L.W.: "Undercover, Masquerading, Surreptitious Taping", *Journal of Mass Media Ethics* 3:2, 1988, pp. 26-36

² Per una categorització d'aquests conceptes aplicada a la tasca informativa, vegi's DEEVER, F.: "On Defining Truth", *Journal of Mass Media Ethics* 5:3, 1990, pp. 168-177.

mateixos.³ Altres entenen que la mentida i l'engany resideixen en una zona de penombra moral i admeten que les circumstàncies del treball informatiu poden convidar a usar-los sense majors problemes quan es tracta d'aconseguir beneficis d'un ordre superior. Així descriu Jackson dues formes de raonaments de la mentida: "...que el teu deure de no mentir sigui superat per un altre deure perfecte més poderós en les circumstàncies donades, la qual cosa fa la mentida moralment obligatòria, o que el teu deure de no dir una mentida sigui superat per un altre deure imperfecte més poderós en les circumstàncies donades, la qual cosa fa la mentida moralment permissible. Els deures, perfectes o imperfectes, no entren en cap jerarquia establerta. Així qualsevol tipus de justificació requereix un examen de les circumstàncies particulars".⁴

La posició que hom adopta en aquest ventall moral ve donada per les condicions que s'imposen per admetre l'ús de mètodes enganyosos. I les dues condicions plantejades amb major freqüència són: que el fi perseguit tingui una importància tal que realment compensi l'ús d'uns mètodes dubtosos; i que aquests siguin la única via possible per aconseguir tal fi. Totes dues condicions són apuntades, per exemple, per Sissela Bok en una obra que ha esdevingut punt de referència inexcusable sobre aquestes matèries: "Si un grup d'editors i de reporters han conclòs que no troben mètodes alternatius ni disposen d'agències d'informació alternatives als quals es pugui confiar la prova d'un problema particular, aleshores han de sospesar els arguments morals a favor i en contra de la infiltració enganyosa i d'altres mètodes subrepticis. Sabent que aquests mètodes són moralment qüestionables, han de preguntar-se si els seus objectius avalen el seu ús".⁵ La mateixa Bok es mostra crítica amb aquestes condicions, de les quals Lambeth diu que potser no són més que normes "ritualment invocades".⁶

La condició relativa a l'entitat del fi sembla inqüestionable, fora que no es miri des de la perspectiva de l'imperatiu categòric que, com s'ha dit, no és gaire freqüent en els plantejaments

³ BOVEE, W.G.: "The End can Justify the Means -but Rarely", *Journal of Media Ethics* 6:3, 1991, pp. 135-145.

⁴ JACKSON, Jennifer: "Honesty in Investigative Journalism", a BELSEY, Andrew / CHADWICK, Ruth: *Ethical issues in journalism and the media* Routledge. Londres, 1992 (p. 109)

⁵ BOK, Sissela: *Lying: Moral Choice in Public and Private Life* Random House. Nova York, 1982 (pp. 234-236)

⁶ LAMBETH, Edmund: *Committed Journalism: an Ethic for the Profession* (2ª ed.) Indiana State University Press. Bloomington, 1991 (p. 143)

ètics actuals. Però presenta el feixuc problema d'haver de comptar amb una mesura de la importància de la finalitat que es pretén: el famós tema de "l'interès social".

L'altra condició, la que es refereix a la inexistència de mètodes alternatius, és més polèmica. Philip Meyer, per exemple, critica aquest argument com a fal·laç. Segons com es vulgui mirar sempre hi haurà uns altres mètodes. El problema és si ofereixen la mateixa viabilitat per aconseguir la mateixa informació i amb el mateix rigor. I cal tenir en compte que altres mètodes, de vegades, poden comportar uns problemes ètics d'un altre ordre (com ara el de l'ús de fonts anònimes) que en qualsevol cas caldria sospesar amb els que comporten els mètodes clandestins.⁷

El mateix Meyer comenta que es comú a les redaccions pensar que la moralitat de l'engany és inversament proporcional a la seva complexitat. És una creença que també té les seves debilitats argumentals: ¿es pot realment pensar que l'engany és més condemnable si es fa amb una tècnica més depurada, és a dir, per exemple, si algú aconsegueix disfressar-se millor per dissimular la seva condició de periodista?

El problema dels mètodes enganyosos, d'altra part, sovint va lligat al problema de la privadesa. Precisament perquè són mètodes que solen posar-se en pràctica quan no n'hi ha d'altres de més clars, moltes vegades comporten una invasió de la intimitat que es concreta en el desvetllament de les dades buscades o d'unes altres que apareixen com a subproducte de la recerca. Aquest problema no és exclusiu de la tasca periodística. Hi ha altres col·lectius professionals que també el coneixen d'a la vora: val més passar-lo per alt si pensem en el món de l'espionatge, però és ben present a l'activitat de la policia, que es veu obligada a actuar amb uns certs constreyniments legals. Així mateix s'ha plantejat en el camp de la investigació social, en què hi ha mètodes que no poden ser massa explícits si no es vol que els subjectes investigats quedin condicionats pel mateix fet de saber-se objecte d'estudi.⁸

És oportú recordar aquí que l'ocultació de la identitat del periodista i la dissimulació de la presència de càmeres és una manera d'aconseguir que la presència d'informadors realimenti el menys possible la realitat i la modifiqui. A l'epígraf corresponent a aquesta matèria (veure

⁷ MEYER, Philip: *Ethical Journalism: a Guide for Students, Practitioners and Consumers* University Press of America. Loham, Md., 1991 (pp. 78-85)

⁸ Un cas clàssic és el de la recerca sociològica que va fer William Whyte sobre el tipus de vida d'un barri italià a Boston durant els anys de la depressió econòmica. S'hi va estar vivint durant quatre anys implicant-se del tot amb la vida del barri. Després va fer un llibre descrivint la comunitat i, tot i que va canviar noms i va dissimular situacions, el llibre va generar polèmica des de la perspectiva ètica. La referència d'aquesta obra és WYHTE, William F.: *Street Corner Society* University of Chicago Press. Chicago. (Primera aparició: 1943)

4.2.4.2.) hem pogut veure, precisament, que passar desapercebut és una recomanació que es fa per poder explicar millor la veritat dels fets. Evidentment no és el mateix "passar inadvertit" o "actuar discretament" que col·locar una càmera oculta per assabentar-se de què es fa en un lloc privat. Però tot i així existeix una paradoxa a tenir en compte: quan més identificables siguin els reporters i les càmeres menys estaran enganyant les seves fonts però més les condicionaran i modificaran les seves reaccions; quan més s'amaguin, més "objectives" seran les seves apreciacions, però més enganyosos els mètodes emprats. És a dir que, efectivament, conductes o procediments que volen ajustar-se al principi de veracitat poden entrar en conflicte, i a la pràctica hi entren.

A la història del periodisme hi ha una infinitat d'informacions rellevants que s'han aconseguit mitjançant mètodes enganyosos i, com a mínim, poc explícits. Un dels més cèlebres és va produir el 1971 amb la publicació per part del "New York Times" dels anomenats "papers del Pentàgon", un informe confidencial sobre l'actuació americana al Vietnam des de la Segona Guerra Mundial fet elaborar per McNamara quan era secretari de Defensa. Aquest cas planteja problemes relacionats amb la responsabilitat de difondre informacions que puguin afectar a la seguretat nacional (i el retrobarem doncs a 4.5.1.2.), però és adient evocar-lo també aquí doncs els documents van ser sostrets sense autorització i als diaris als quals els van ser oferts els constava aquesta circumstància. En aquell moment els editors del "New York Times" no van considerar-la un impediment atesa la rellevància del contingut del material i l'interès que tenia per al seu públic.⁹

Tant o més il·lustratiu sobre els continguts del present epígraf és el cas del "Mirage Bar", quan el 1978 els reporters Pamela Zekman i Zay N. Smith del diari "Chicago Sun" van aconseguir desemmascarar actuacions corruptes d'agents de la policia local que sotmetien a extorsions les persones que regentaven locals públics.¹⁰ Per poder-ho fer amb proves van obrir un bar amb aquell nom tan escaient nom i, fent-se passar ells mateixos com a responsables del negoci, van fer-lo servir de parany als policies que quan van anar-hi a buscar les habituals comissions van ser convenientment fotografiats per unes càmeres ocultes (el so no podia ser enregistrat per imperatiu de la llei vigent a Illionois). El cas és interessant, entre

⁹ Una de les més detallades exposicions d'aquest cas es troba a: "Two Weeks that Shook the Press", *Columbia Journalism Review*, setembre/octubre 1971 (pp. 17-18)

¹⁰ La descripció d'aquest cas es pot trobar a moltes obres sobre deontologia periodística. Vegi's, per exemple:
- LAMBETH, Edmund: op.cit, pp. 41-44 i p.150
- HAUSMAN, Carl: *Crisis of Conscience: Perspectives on Journalism Ethics* Harper Collins. Nova York, 1992 (p. 98)

altres raons, perquè en ell hi van concórrer dos mètodes enganyosos: la dissimulació d'identitat per part dels periodistes i l'enregistrament subreptici. A la professió periodística americana hi va haver -i encara hi ha- una gran diversitat de parers sobre aquella manera de fer. El reportatge publicat pel "Chicago Sun" va optar al premi Pulitzer, però aquest no li fou concedit perquè alguns membres del jurat es van negar de pla a prendre en consideració una informació aconseguida amb aquelles fórmules. Altres periodistes, en canvi, van defensar aferrissadament la feina dels seus col·legues, i no només això sinó que l'han tinguda sempre com un exemple d'actuació professional valenta i decidida en pro de la veritat. El cert és que si les dues condicions abans esmentades poden ser tingudes en compte, aparentment hi concorrien amb el màxim grau: d'una part, la informació resultant tenia un interès públic força indubtable molt considerable i, d'una altra, és més que probable que els periodistes no haguessin pogut arribar a les mateixes conclusions seguint uns mètodes més transparents. La polèmica que hi va haver als Estats Units amb el "Mirage" es reproduïx més o menys amb els mateixos termes cada cop que a qualsevol mitjà de comunicació del món s'hi publica una informació obtinguda a través de mètodes més o menys inconfessables.

¿I el públic? ¿Què pensa el públic sobre aquesta qüestió? Sembla raonable plantejar-s'ho tenint en compte que és el seu servei el que s'invoca quan la informació s'obté per mitjans enganyosos. Normalment l'opinió pública es mostra també dividida, i s'ha de reconèixer que la distribució de opinions depèn enormement de les experiències recents que s'han pogut tenir amb els mitjans de comunicació que estan a l'abast. A aquest respecte són molt interessants i il·lustratius els resultats d'una sèrie de sondejos d'opinió duts a terme per l'institut Gallup als Estats Units sobre els continguts i els mètodes de l'anomenat periodisme d'investigació. Aquest, evocat genèricament, era aprovat pel 79 per cent dels americans en una enquesta duta a terme a començament dels 80. Però quan se'ls demanava pels procediments emprats pel mateix, un percentatge molt considerable de persones desaprova els mètodes enganyosos: per exemple, un 58 per cent desaprova l'ús de càmeres ocultes, un 56 per cent el pagament per filtracions d'informació, i fins a un 65 per cent l'ocultació de la identitat dels periodistes. Curiosament aquests resultats variaven substancialment en un estudi fet per la mateixa època només a Chicago, no massa temps després del cas "Mirage" abans descrit. Els percentatges de persones que aprovaven els esmentats mètodes superaven àmpliament els de les persones que els desaproven.¹¹ Naturalment d'aquestes resultats no se'n poden extreure conclusions de

¹¹ Dades reproduïdes a LAMBETH, Edmund: op.cit., pp. 141-142

caràcter universal, però cal prendre-les com un símptoma més del que sembla ser prou evident: que el judici que a l'opinió pública li mereixen certs procediments periodístics sol estar molt condicionada per variables que operen en cada moment i situació, com ara el tipus de temes que s'han vist airejats pels mitjans de comunicació, el crèdit de què gaudeixen els mitjans informatius i la la professió periodística, etc.¹²

En qualsevol cas sembla clar que el públic acceptarà millor els mètodes enganyosos si aquests són explícits i justificats un cop s'ofereix la informació que ha estat aconseguida gràcies als mateixos. Per això a les condicions abans esmentades per considerar justificables els mètodes (que la informació tingui un inqüestionable interès i que no existeixin altres vies per aconseguir-la) s'hi sol afegir la transparència respecte al públic destinatari. Aquesta condició evidentment tampoc no salva els escrúpols dels qui creuen que en cap cas es pot enganyar, però s'afegeix a la llista d'arguments dels qui prenen en consideració les conseqüències que l'engany pot comportar. Perquè d'altra part també és cert que l'ús de mètodes enganyosos -i la confessió o l'ocultació d'haver-los usat- pot afectar la credibilitat dels mitjans d'informació. Si no ho fa a curt termini (com sembla que va succeir a Chicago) sí que ho pot fer a llarg termini. Existeix el perill que la mentida erosi la credibilitat del periodisme i que lamini la seva capacitat global per funcionar amb eficàcia com a proveïdor d'informació a la societat. D'altra part també és cert que el parer del públic pot dependre en gran manera del crèdit de què gaudeixin la persona o les persones de les quals s'hagi obtingut informació mitjançant l'engany. Si aquest aconsegueix desemascarar fraus de major importància, existirà una major tendència a la benignitat en el judici, d'acord amb l'antiga -i dubtosa- norma de la moralitat popular que eximeix de culpa a aquell qui roba un lladre. I encara s'ha de prendre en consideració que les cobertures periodístiques basades en certes formes d'engany (com per exemple els espionatges fets amb certs mecanismes tècnics) solen estar subjectes a limitacions de caràcter legal, particularment quan està en joc el dret a la privadesa de les persones.

Tot plegat conforma un mar de dubtes en el si mateix de la professió periodística. Si hi ha temes en què no existeix ni de bon tros un consens sobre els límits ètics en què cal mantenir-se, aquest és un dels més destacats. Això fa que el tema sigui tractat sovint en els àmbits de debat professional, on s'acostuma a donar sempre voltes als mateixos arguments

¹² ELLIOT, D./ CULVER, C.: "Defining and Analyzing Journalistic Deception", *Journal of Mass Media Ethics* 7:2, 1992, pp. 69-84

sense que mai no s'arribi a un consens clar. Probablement és per això que aquesta temàtica sol ser obviada en els codis ètics de caràcter genèric i corporatiu. Així, en un dels codis que ha servit sempre com a punt de referència, el de la nord-americana Society of Professional Journalists, el tema de la "deception" no hi apareix, i en altres es tracta de manera molt genèrica.¹³ Tanmateix, el tema de l'engany és un repte a la capacitat dels periodistes i de les organitzacions de prendre decisions ètiques sòlides. En alguns casos l'engany pot permetre als periodistes estar més a la vora del descobriment de la veritat, però aquells que enganyen poden causar un gran dany a la credibilitat del periodista i un gran dany a les persones que són enganyades.

A efectes analítics el present apartat del tesaurus està subdividit en els següents ítems:

- **Anonimat i disfresses.** Inclou totes aquelles situacions en què al periodista, per tal que la seva font informativa sigui més verídica, li convé dissimular la seva condició professional. Aquesta dissimulació pot tenir diferents graus, que van des de l'omissió de la identitat fins a la suplantació de personalitat.

- **Càmeres ocultes i enregistraments subrepticis.** L'obtenció de fotografies a distància i sense el coneixement i el consentiment de les persones afectades és un vell tema de polèmica periodística i motiu de litigis legals. Però nous dispositius tècnics han propiciat l'obtenció de documents sonors i gràfics de forma clandestina. El periodisme audiovisual es veu especialment immers en la polèmica que aquest tipus d'actuacions professionals suscita.

¹³ El codi deontològic promulgat pel Col·legi de Periodistes de Catalunya l'octubre de 1992 dedica a aquest tema el més breu dels seus articles, el n.4:

"Utilitzar mètodes dignes per a obtenir informació o imatges, sense recórrer a procediments il·lícits".

4.2.5.1. Anonimat i disfresses

En la major part de les seves activitats professionals, els periodistes són reconeguts com a tal per les seves fonts informatives. Això normalment facilita l'accés a les mateixes i, en conseqüència, a la informació. Però existeixen ocasions en què les fonts informatives es retreuen quan saben que estan al davant d'un periodista: tendeixen a amagar la informació o a actuar d'una manera diferent a com ho farien en circumstàncies normals. Així doncs, per obtenir una informació que s'ajusti més a la veritat al periodista de vegades li convé dissimular la seva identitat professional, amagar-la sota una disfressa o fins i tot suplantar la personalitat d'un altre.

Ja ha estat citat el cas del bar Mirage, a Chicago, muntat només a fi i efecte d'enxampar uns policies sospitosos de distorsions (veure l'epígraf anterior). Un dels aspectes de l'actuació dels periodistes que van ordir l'estratègia va ser que varen "fer veure" que eren els encarregats del bar. I aquest precisament va ser un dels punts que va considerar el jurat del premi Pulitzer per desestimar la candidatura d'aquell reportatge. Concretament Benjamin Bradlee va argüir que difícilment podrien els diaris promoure l'honestedat i la integritat quan ells mateixos són deshonestos en l'obtenció d'una notícia. La decisió va causar una certa sorpresa en els medis professionals perquè el mateix premi havia estat concedit en ocasions anteriors a reporters que havien admès l'ús de l'engany. Així, havia rebut el guardó un periodista de "The Buffalo Evening News" que en 1961 es va fer passar per un maleter per demostrar la falta d'assistència social. També havia guanyat el Pulitzer un reporter del "Chicago Tribune" que el 1971, disfressat de conductor d'ambulància, va posar de manifest la diferència del tracte assistencial donat als pobres i als rics. El mateix any un reporter de "New York Daily News" va fer veure que era un beneficiari d'ajuts mèdics, i va guanyar el guardó en la següent edició. I encara hi havia hagut el cas de Bob Greene i un equip del "Newsday" que es van involucrar en un episodi de comerç de drogues, durant el qual Greene en algun moment es va fer passar per advocat.¹⁴

El casos de reportatges muntats sobre la base de l'adopció d'un rol diferent al de periodista s'han succeït al llarg de la història del reporterisme i han donat lloc a esplèndides mostres de periodisme de denúncia que han rebut grans elogis a diferents països i en diferents

¹⁴ GOLDSTEIN, Tom: *The News at Any Cost. How Journalists Compromise their Ethics to Shape the News* Simon and Shuster. Nova York 1986 (pp. 15-17 i 132)

èpoques.¹⁵ Potser val la pena detenir-se especialment en la que va promoure el "Washington Post" i que descriu amb cert detall Eugene Goodwin.¹⁶ El prestigiós periodista Ben H.Bagdikian va concebre la idea d'entrar a la presó de Huntingdon, a l'estat de Pennsilvània en qualitat de detingut i no com a reporter visitant. Amb la complicitat del procurador general de l'Estat, va aconseguir ingressar-hi en qualitat d'acusat d'assassinat, i va passar-hi sis dies convivint amb els reclusos. Ni aquests ni els directius i funcionaris de la presó van descobrir que es tractava d'un periodista fins que varen llegir la sèrie de vuit articles publicades entre gener i febrer de 1972 amb el títol "La vergonya de les presons". Si aquest cas és digne de citar-se especialment és perquè l'editor executiu del diari que va assumir i va avalar la fórmula era Benjamin C.Bradlee, la mateixa persona que set anys després, en qualitat de membre del consell consultiu per l'atorgament dels premis Pulitzer, va encapçalar el grup que es va oposar que el "Chicago Sun-Times" el guanyés, basant-se en que el treball presentat per aquest diari havia estat realitzat sota la premissa de l'engany. Bradlee i altres prominents editors varen convertir a partir d'aquell moment el camuflatge en un problema major d'ètica professional, tot i que el mateix Bradlee havia estat l'autor d'un llibre de normes del Washington Post, "Deskbook on Style", on no es feia esment de la matèria i no es prohibia d'una manera específica fer ús de l'engany o assumir una falsa personalitat per dur a terme una investigació per a un reportatge. Bradlee sí que insistia en què la política del seu diari era "no enganyar la gent". Una vegada se li va demanar que posés en relació aquesta política amb la conducta de Bagdikian i també amb una sèrie publicada pel diari escrita per Neil Henry i basada en l'assumpció de la personalitat d'un rodamón. Bradlee va dir: "Nosaltres no mentim sobre la nostra professió, però tampoc no perdem el temps informant tothom sobre quina és la nostra professió".¹⁷

El canvi de parer de Bradlee és una bona mostra de les incerteses que existeixen a la professió sobre la conveniència de fer reportatges dissimulant la condició de periodista. Unes incerteses que es poden trobar a gairebé totes les obres sobre deontologia professional i que

¹⁵ Es pot trobar un abundós assortiment de casos, entre altres llocs, a:

- GOODWIN, Eugene: *A la búsqueda de una ética en periodismo* Gernika Mexico, 1987 (pp. 187-196)
Original en anglès: *Groping for Ethics in Journalism* (2ª ed.) Iowa State University Press. Ames, IA, 1987. 1ª ed: 1983

- LAMBETH, Edmund: op. cit., pp. 131-134

- TORRACINTA, Claude: "Éthique: attention, danger!", *MediaPouvoir*, n.13, gener-març 1989 (p. 99)

¹⁶ GOODWIN, Eugene: op.cit, pp. 185-187.

¹⁷ Ibid. , p.188

sovint prenen com a punt de partida la reflexió sobre les autèntiques motivacions que porten a plantejar un reportatge sobre la base del falsejament de la identitat professional.¹⁸ És cert, per exemple, que els policies sovint treballen amb la mateixa premissa, però no ho és menys que el periodista, en aquest aspecte, no té la mateixa cobertura legal. Els seus dubtes pertanyen gairebé sempre al pur terreny de l'ètica.¹⁹

Es fa realment difícil és trobar uns criteris que puguin establir uns límits clars dins d'un ventall de pràctiques que van des del que la moral catòlica nomenava "reserva mental" -que aplicat a aquest cas seria l'omissió de la identificació professional si no és demanada explícitament- fins a la suplantació del rols o de les identitats personals d'altres. "D'un cap a l'altre -escriu Hausman- hi ha un continuum en una zona del qual hi resideixen els valors ètics, ja que en algun punt del mateix és possible debatre què és correcte i què no ho és. Hi ha una àmplia zona en la qual la dissimulació de la identitat és de vegades acceptable i de vegades no".²⁰ La majoria dels professionals accepten algun tipus de dissimulació, però la traça dels límits és incerta i acaba depenent moltes vegades de circumstàncies concretes, entre les quals s'hi compta el prestigi del periodista que posa en pràctica aquest tipus de mètodes.²¹ En aquest judici situacionista acaben reapareixent gairebé sempre les dues condicions bàsiques ja comentades i avaluades en l'epígraf anterior: la proporció entre els mitjans usats amb els fins que es volen aconseguir i la impossibilitat d'accedir a la mateixa informació per altres procediments. Això de vegades s'intenta concretar en una ponderació del grau d'artificiositat de la forma de representació. En aquest sentit, un criteri relativament estès és acceptar que el periodista es pot fer passar per un ciutadà normal i corrent (per avaluar, per exemple, el grau d'eficàcia dels tallers de reparacions d'automòbils), però no dissimular la seva identitat amb una disfressa explícita. Aquesta opinió es complementa de vegades amb la idea que el que no es pot fer és usar l'alteració de la identitat per assumir rols o ocupar espais que no serien

¹⁸ Veure HAUSMAN, Carl: op.cit., p. 96 i ss.

¹⁹ Només en alguns casos concrets la ficció d'una identitat aliena per part del periodista podria ser delictiva. Per exemple, si es fes passar per policia o si hi hagués una suplantació de personalitat.

²⁰ HAUSMAN, Carl: op.cit., p. 98.

²¹ A la història del periodisme català es poden trobar també nombrosos exemples del que s'ha anomenat "periodisme d'infiltració". Un dels més notables és la sèrie de reportatges publicada per Carles Sentís a la revista *Mirador* durant la tardor de 1932 sobre les condicions en què es produïa l'emigració d'andalusos i murcians a Catalunya. A instàncies del director de la publicació, Just Cabot, i seguint pautes narratives comparables a les de Zola a *Germinal*, Sentís va viatjar com un emigrant més en un dels omnibus que feien el trajecte des de Múrcia fins a Barcelona. Aquells reportatges han estat recollits en el volum *Viatge en Transmiserià*, La Campana, Barcelona, 1994.

habitualment accessibles al periodista si no hi hagués mediació de l'engany. Però és ben clar que són distincions molt subtils que no trossegen d'una manera clara el continuum casuístic.

A la televisió la dissimulació d'identitat és més difícil de practicar per raons òbvies: el periodista sol anar acompanyat d'un instrumental tècnic que no li fa gens senzill passar desapercebut. Tot i així la història del reporterisme televisiu ofereix també exemples de treballs fets amb el mètode de la disfressa, val a dir que gairebé sempre complementats amb la captació d'imatges amb càmeres ocultes (tema que és objecte del següent ítem analític). El 1987 el presentador Pat Harper de la WNBC-TV (Nova York) va posar-se vestits vells i es va pintar la cara com si fos una vella indigent, per fer un reportatge sobre el tema dels "home-less". Va rebre alhora grans elogis per la seva valentia i crítiques ferotges per haver usat una tècnica enganyosa i haver usat el tema dels "home-less" per millorar els índex d'audiència.²² En aquest cas es va tornar a posar de manifest doncs la indefinició de criteris que regnava en el camp de la premsa escrita, i que una cosa era el que deien els codis escrits i una altra allò que professionals i empreses estaven disposats a fer a la pràctica. Aquesta ambivalència és assenyalada per Don Hewitt, de la CBS, que diu textualment que la dissimulació d'identitat no és en principi una bona idea però en certs casos resulta ser una idea sensacional. Tanmateix el ja esmentat Benjamin Bradlee, editor executiu del "Washington Post", es mostrava molt més taxatiu en la seva condemna de Harper i la NBC: "No es pot violar la llei, no es pot dir una mentida, i un no pot fer-se passar per qui no és".²³

Com que la presència de càmeres és certament difícil de dissimular, una variant de la impostura més practicada per la televisió és l'engany sobre l'enfocament o l'abast del reportatge que es prepara. El famós espai "60 Minutes" de la CBS va rebre en una ocasió queixes ferotges del director d'un hospital quan, sota el títol "Cirurgia fantasma", va denunciar el costum que fessin operacions reals metges en pràctiques en lloc de fer-les els cirurgians experimentats, com creïen els pacients. Els reporters s'havien introduït en el centre amb el pretext que necessitaven imatges genèriques de quiròfans. Estariem aquí davant d'un cas especial de fingiment: el del periodista que es disfressa...de periodista.²⁴

²² HAUSMAN, Carl: op.cit., pp. 99-100

²³ Aquestes opinions estan recollides a PALMER, N.D.: "Going After the Truth-in Disguise: The Ethics of Deception", *Washington Journalism Review*, novembre 1987, pp. 20-23.

²⁴ HAUSMAN, Carl: op.cit., p. 100

D'entre els codis analitzats aborden el tema del falsejament d'identitat només els nord-americans (inclòs el canadenc). Les normes parteixen en tots els casos d'una base restrictiva, però sempre la redacció -de forma explícita o a través de diferents variants sintàctiques- deixa oberta la porta a possibles tractaments excepcionals. Aquests queden contemplats a través d'uns condicions o simplement deixats a l'arbitri dels directius. Aquest últim és el plantejament de l'ABC, que diu que els reporters no han de dissimular la seva identitat ni representar que exerceixen un altre ofici fora que no comptin amb el corresponent permís.²⁵ La CBS explicita la norma rígida i la seva corresponent relativització en dos articles que precisament han estat proposats com exemple de la sinuositat dels criteris que sustenten els codis al capítol corresponent d'aquesta tesi (veure 4.1.2.). En el primer d'aquests articles s'afirma que els falsejaments d'identitat han de ser evitats, entre altres raons perquè són innecessàries. En l'altre -introduït al codi a continuació i en la mateixa data- es reconeix que hi ha situacions excepcionals en què amagar la identitat pot ser l'única manera d'aconseguir una informació important, i s'admet que es faci quan aquesta sigui l'única manera de posar al descobert alguna conducta incorrecta.²⁶ El codi de la NBC segueix un esquema semblant i inclou tots els elements dels dos anteriors: un primer paràgraf indica que aquestes pràctiques són gairebé sempre innecessàries i que normalment han de ser bandejades, i dos punts consecutius contempnen la possibilitat de recórrer-hi per desvetllar assumptes de prou importància i l'obligació de fer-ho amb consultes prèvies als directius i al departament jurídic.²⁷ El codi de la SRC es refereix genèricament a la problemàtica dels procediments enganyosos

²⁵ In the course of investigative work, reporters should not disguise their identity or pose as someone with another occupation without the prior approval of ABC News management. *(ABC II.11)*

²⁶ In approaching individuals or organizations for interviews or coverage, misrepresentation should be avoided. Misrepresentation is unnecessary and in any event, candor on the part of the reporters and producers most often would better achieve the purpose.

In rare cases, however, an important story cannot be done without the reporter's or producer's withholding his or her identity. But this should be an exception and will be countenanced only when there is clear reason to believe that an improper activity could otherwise not be reported. *(CBS Investigative Reporting)*

²⁷ Misrepresentations by NBC News personnel of their identity or any other material fact, even though intended solely to expedite an investigation, are generally not necessary and should in most circumstances be avoided.

There may be isolated and infrequent situations where, for example, failure to conceal one's identity would make it impossible to investigate and disclose an impropriety of major significance.

In such situations, employees must consult in advance with the President of NBC News before proceeding. The President will consult with the Law Department before making a determination. *(NBC III.P)*

recordant que cal tenir en compte la seva legalitat, un principi bàsic d'honestedat i el respecte a la vida privada, i establint com a condicions per usar-los la rellevància de la informació pretesa i la inexistència d'altres mètodes per aconseguir-la.²⁸ Sobre aquesta base, determina que el periodista, per aconseguir la informació verídica que busca, no pot servir-se de falses històries o de falses pistes, línia que per altra part el podria fer incórrer en delictes castigats pel Codi Penal.²⁹ Referint-se ja més concretament a la qüestió de la identificació, després d'establir una restricció bàsica, focalitza la seva permissibilitat principalment en les situacions en què el periodista es fa passar per un ciutadà normal. Però caldrà també comptar amb un permís exprés de la superioritat quan l'activitat investigadora comporti l'accés a un recinte habitualment vedat al públic.³⁰

²⁸ Il ne faut recourir aux procédés de dissimulation, comme ceux dont il est question ici, qu'en tenant compte de leur légalité, des exigences du principe d'honnêteté et du respect de la vie privée; et, si l'information à obtenir par ces méthodes est assez importante pour publication, il faut de plus qu'elle soit impossible à obtenir par d'autres moyens. *(SRC II. Procédés clandestins)*

²⁹ Dans sa recherche de la nouvelle, le journaliste doit veiller à ne pas se servir d'histoires fausses ou de fausses pistes dans l'intention d'obtenir la vraie version de certains faits. Le fait de transmettre un faux message par lettre, télégramme, téléphone, télex, radio ou autrement constitue une infraction en vertu du Code criminel lorsque cela est fait dans l'intention de causer du tort ou une inquiétude à qui que ce soit. *(SRC V. Diffusion de fauses nouvelles)*

³⁰ La duperie ne doit pas servir à obtenir l'information. Le personnel de Radio-Canada ne doit donc pas se présenter sous de fausses identités ni sous de faux prétextes pour obtenir de l'information.

Il peut arriver qu'une émission, dans un dessein légitime, obtienne des informations grâce à un journaliste qui s'abstiendrait de déclarer sa profession et se laisserait passer pour un simple citoyen. Cela pourrait survenir, par exemple, au cours d'enquêtes sur des sujets comme des fraudes perpétrées aux dépens du public ou d'autres comportements antisociaux. Ces enquêtes se menaient dans des endroits où le grand public a généralement accès, comme les magasins de détail, les musées ou des salles de réunion. S'il est estimé important et dans l'intérêt public d'obtenir de l'information sans révéler qu'elle est destinée à une diffusion journalistique et que cela se fasse en des lieux où le public n'a pas habituellement accès, il faut avoir l'approbation préalable du directeur général des programmes (information). *(SRC II. Procédés clandestins)*

4.2.5.2. Càmeres ocultes i enregistraments subrepticis

El periodisme informatiu, a mesura que s'ha anat fent més solvent, ha anat procurant documentar sempre els fets i les situacions de què es fa ressò. Però això de vegades no resulta senzill, sobre tot quan del què es tracta és de posar en evidència actuacions irregulars de persones o grups. Les pròpies fonts informatives no sempre estan en condicions de procurar les proves d'allò que denunciïen. És per això que els mitjans de comunicació de vegades es plantegen obtenir pel seu compte aquestes proves mitjançant diversos procediments. Una de les vies per fer-ho és l'observació directa per part del periodista, que mira d'accedir a l'escenari dels fets o a les seves immediacions. Però de vegades això no és suficient perquè cal una amplificació de les imatges o els sons, o perquè se'n vol aconseguir una reproducció que ofereixi evidències documentals. En aquests casos es recorre a l'enregistrament mitjançant instruments tècnics que són cada vegada més sofisticats i que aproximen els mètodes del periodisme als de l'espionatge.

En el cas de l'observació directa, els problemes ètics generats tenen més a veure amb la possible invasió de la privadesa que no pas amb l'engany. I si aquest existeix serà més per la manera com s'accedeix a un lloc determinat que pel fet mateix d'espïar. D'altra part, en un sistema basat en la credibilitat, la paraula d'un periodista que ha vist o ha escoltat alguna cosa hauria de ser suficient per poder-la publicar: això es fa cada dia amb mil matèries que no estan subjectes a especials vigilàncies. Però en determinats assumptes que es consideren delicats les empreses són les primeres interessades en poder oferir proves materials, tant perquè això reforça la credibilitat com per poder fer front a possibles denúncies de les persones que es puguin sentir afectades per la informació resultant.

De manera que amb una relativa freqüència els mitjans d'informació -tant escrits com audiovisuals- es plantegen la conveniència de fer enregistraments d'imatges o de sons mitjançant els estris escaients. De vegades aquestes operacions es fan fins i tot amb l'aquiescència de les fonts, quan es vol tenir una reproducció exacta de fets o de paraules i/o es tem que les mateixes fonts després es puguin fer enrere o negar certs aspectes d'allò que han fet o han manifestat. Però res d'això no suscita especials problemes ètics si no hi ha mediació de l'engany. El problema esdevé quan es planteja la possibilitat d'obtenir un document visual o sonor sense que les persones implicades en tinguin coneixement. Una vegada més la qüestió és si l'engany o l'ocultació poden quedar justificats en ordre a aconseguir una informació verídica.

I una vegada més emergeix doncs la casuística de la proporció entre els fins que es volen aconseguir i els mitjans que s'utilitzen. En principi, les empreses periodístiques i els mateixos periodistes s'autoimposen el deure de mirar de descobrir la veritat i difondre-la, independentment de les conseqüències que se'n derivin; però és evident que si l'única manera d'aconseguir aquest objectiu és tirar mà d'un procediment enganyós, cal sospesar pros i contres, tant en l'àmbit dels principis ètics com en el del preuat bé de la credibilitat.

El cas del bar Mirage ja exposat en els epígrafs anteriors torna a ser un bon punt de referència històric. Es reporters que varen posar el parany als policies de Chicago van dissimular la seva condició de periodistes però, a més, van obtenir unes proves fotogràfiques de la presència i les actituds dels agents quan anaven a negociar les seves comissions. Black, Steele i Barney centren el seu estudi sobre aquesta matèria en un altre cas, el produït al "Herald-Leader" de Lexington, de Kentucky. Els reporters d'aquest diari varen fer un reportatge en què es demostrava que els jugadors de bàsquet de l'equip de la Universitat havien estat rebent uns pagaments irregulars durant anys. La troballa periodística, que va causar una gran commoció entre els afeccionats, va ser possible gràcies al testimoni d'ex-jugadors, que va ser enregistrat en cintes magnetofòniques sense que ho sabessin. Els editors del diari, quan van ser consultats prèviament sobre el mètode emprat, van posar com a condició que si algun dels testimonis preguntava expressament si les converses estaven sent enregistrades se li havia de reconèixer que així era. Aquesta circumstància expressa ben clarament una certa "mala consciència" sobre el procediment, i el cert és que el producte periodístic resultant no va quedar exempt de polèmica professional. Tanmateix, aquest treball, a diferència del publicat a Chicago sobre el bar Mirage, sí que va ser reconegut amb el premi Pulitzer.³¹

Una de les situacions més habituals en què la mediació electrònica pot generar ambigüïtat en la relació entre el reporter i la font ve donada per l'enregistrament de converses telefòniques. Hi ha dues variables que, creuades, donen lloc a una ampla casuística: una és que la font conegui o no que la conversa està sent enregistrada; i l'altra és que la conversa estigui destinada o no a la seva reproducció (a la premsa, a la ràdio o a la televisió). Independentment de la regulació legal que existeixi a cada país sobre aquesta matèria³², és

³¹ Veure BLACK, Jay / STEELE, Bob / BARNEY, Ralph: *Doing Ethics in Journalism* The Sigma Delta Chi Foundation and The Society of Professional Journalists. Greencastle, IN, 1993 (pp. 114-115)

³² Als EE.UU les lleis d'alguns estats requereixen el consentiment de les dues parts per l'enregistrament de converses privades.

evident que el desconeixement per part de la font que el periodista procedeix a l'enregistrament o que té intenció de transcriure o de difondre la conversa planteja problemes ètics centrats en l'engany o l'ocultació. Però, com succeeix sovint, els dilemes no arriben sols sinó arraïmats: "Les regles sobre privadesa demanen que tant el reporter com la font estiguin en els seus papers públics com a reporter i com a font i no en els seus papers privats com a éssers humans. Les regles sobre confidencialitat estableixen quina informació és sol·licitada per consum públic i quina no. I les regles sobre atribució estableixen fins a quin punt la font ha de ser coneguda públicament".³³

Més delicat encara és l'enregistrament de converses entre altres persones. Aquí hi caben menys ambigüitats i hi mitjancen normalment mètodes que s'acosten al pur espionatge.³⁴ Val a dir que des d'una perspectiva ètica no existeix gaire diferència entre que un periodista s'amagui dins d'un armari per escoltar una conversa entre dos polítics i que col·loqui un micròfon ocult en la sala on estan reunits. A més, des del punt de vista del testimoniatge -tant davant del tribunals com a efectes de documentació periodística- als enregistraments no se'ls sol atribuir gaire valor per causa de les possibles manipulacions de què són susceptibles les cintes magnetofòniques. Però tot i així els periodistes solen ser més benignes a l'hora d'avaluar deontològicament l'escolta directa que la interposició d'aparells més o menys sofisticats.³⁵ Quan aquests mètodes es posen en pràctica solen aixecar-se grans polèmiques en les quals es perfilen les actituds ètiques clàssiques: mentre alguns rebutgen de pla l'ús de mètodes que consideren moralment il·lícits, altres els sospenen amb el grau d'interès que per al públic presenta el material aconseguit. I la discussió té encara altres replecs: ¿què s'ha de fer amb els enregistraments aconseguits de forma casual?, ¿un mitjà que aconsegueix una cinta magnetofònica enregistrada per tercers està moralment legitimat per reproduir-la? Aquests dubtes, complicats amb l'aparició d'una tecnologia cada vegada més intrusiva, s'han vist acompanyats durant anys per un buit legal. Recentment aquest buit s'ha començat a esmenar a força països, però la jurisprudència sembla participar encara d'algunes de les vacil·lacions que es donen en l'àmbit deontològic.³⁶

³³ HODGES, Louis W.: op.cit., p.70

³⁴ Alguns casos sobre aquesta matèria i la seva corresponent avaluació moral es poden trobar a GOLDSTEIN, Tom: op.cit., pp. 15-17

³⁵ GOODWIN, Eugene H.: op. cit., p. 242

³⁶ A Espanya en els últims anys s'han produït dos casos que han tingut un grans ressò en l'opinió pública. Un d'ella va ser la difusió per part de la cadena SER d'unes converses mantingudes pel polític Txiki Benegas amb

En el mitjà televisiu, a tota aquesta sèrie de qüestions, que l'afecten com a la premsa i la ràdio, s'hi afegeix la recerca d'imatges. Aquestes tenen, en principi, un valor documental: expressen per elles mateixes fets que constitueixen matèria informativa, o bé serveixen com a demostració que allò que s'explica és cert i ha succeït realment com s'explica. Però alhora la imatge contribueix decisivament a l'espectacularització de la informació televisiva, de manera que de vegades la seva funció documental queda mistificada per una funció merament recreativa. I no sempre és fàcil determinar fins a quin punt certes imatges s'ofereixen amb una intenció merament informativa o amb l'ànim d'atreure l'audiència de forma gratuïta.

D'una altra part cal tenir presents les modificacions que es poden operar en les escenes reals quan una càmera de televisió s'hi fa present (veure 4.2.4.2.), modificacions que poden arribar a consistir en que el tema informatiu, "senzillament, s'evapori".³⁷ Precisament una de les maneres que es consideren raonables per aconseguir que l'alteració sigui mínima és situar la càmera d'una manera tan discreta com sigui possible i aconseguir així que les persones que intervenen en l'escena "s'oblidin" de la seva presència. Això porta fàcilment a pensar que la millor càmera (en el sentit de la càmera més neutral) és aquella de la qual no se'n té notícia, és a dir, la càmera amagada. Però evidentment l'enregistrament d'imatges sense el coneixement de les persones afectades situa el reporter en el terreny de l'engany. Com succeeix amb els enregistraments de converses, es dona aquí la paradoxa que l'espontaneïtat (i per tant la veritat) es pot aconseguir a càrrec d'un engany o d'una ocultació.

Moltes cadenes de televisió prestigioses han usat en algun moment càmeres ocultes per tal d'aconseguir unes bones imatges documentals. El programa "Prime Time" de la cadena nord-americana ABC va seguir aquesta tècnica per elaborar alguns reportatges d'èxit en els quals es denunciaven conductes perilloses o il·legals, i també casos de discriminació racial. Un d'aquests reportatges notables va ser "Prisoners of Care", en el qual es mostraven les condicions de vida en algunes institucions assistencials. Dos periodistes, fingint ser pacients, es van moure per l'asil de Texas amb una petita càmera amagada i van enregistrar escenes tremendes d'abusos i negligències, inclòs l'episodi d'una velleta que buscava menjar a les escombraries. Similars mètodes es van usar per entrar en un hospital a Ohio, en un hospici de

un telèfon mòbil al seu cotxe oficial estant. L'altre cas va ser la reproducció per part de la revista "El Triangle" d'unes converses que comprometien el conseller d'Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, Josep Maria Cullerell. En els dos casos es va generar un ampli ventall de punts de vista entre els periodistes i, en general, a l'opinió pública.

³⁷ DAY, Louis. A.: *Ethics in Media Communications: Cases and Controversies* Wadsworth Publishing Company, Belmont, CA, 1991 (p. 116)

Lousiana i en altres establiments.³⁸ Un exemple d'unes característiques una mica diferents el va brindar la KPNX-TV de Phoenix. El reporter David Page i el fotògraf Bill Timmer van treballar d'acord amb el comissionat d'assegurances de l'Estat per desemmascarar una forma fraudulenta de venda de pòlisses a persones grans. La senyora Winnie Lockwood els va permetre que construïssin a casa seva un armari de doble fons des del qual podien captar la sala d'estar a través d'un envà amb vidre de visió unidireccional. Així van poder aconseguir imatges d'agents d'assegurances que oferien productes amb prestacions mèdiques que en realitat no anaven incloses a les pòlisses. La difusió d'aquestes imatges va tenir com a resultat un èxit informatiu, però també que alguns agents varen ser acomiadats i alguna de les companyies va haver de retornar els diners de nombroses pòlisses.

Els dos exemples difereixen en certs detalls pel que fa als mètodes emprats: en un cas la càmera amagada era mòbil i es limitava a enregistrar allò que podien veure els periodistes deambulant per les institucions; en l'altre, la càmera estava oculta a través d'un artifici construït expressament i tot plegat constituïa un "parany" parat expressament. Però tenen en comú que l'engany ordit pels periodistes era, probablement, la única manera d'accedir a la informació buscada i també que aquesta versava sobre matèries d'indubtable interès per als telespectadors. És a dir, les dues condicions que sempre acaben apareixent en els supòsits d'engany i sobre les quals no tothom té les idees perfectament clares. Sobre tot perquè és molt difícil establir el límit de quan el material aconseguït és realment significatiu i quan serveix només per fer més espectacular un programa informatiu.

De casos d'ús de càmeres ocultes se n'han donat molts altres exemples els últims anys. S'han usat per documentar fallades en els sistemes de seguretat en aeroports i hospitals, per mostrar pràctiques sexuals, per posar en evidència funcionaris negligents, per denunciar la impunitat dels camells que reparteixen droga, etc. Gairebé sempre amb finalitats honestes i socialment productives. I gairebé sempre amb una bona resposta per part del telespectador. Aquest, davant del document captat per una càmera oculta sol quedar "enganxat" a la pantalla i mirant de no perdre's de tall. La televisió li brinda l'emocionant sensació d'estar mirant pel forat del pany. Però, un cop acabada la seqüència, sovint es pregunta: ¿i això es pot fer?

Als codis analitzats aquestes matèries solen estar repartides en dos indrets diferents: a epígrafs específics que tracten de l'enregistrament amb mitjans ocults i als epígrafs dedicats al

³⁸ BLACK, Jay / STEELE, Bob / BARNEY, Ralph: op. cit., pp. 111-112.

periodisme d'investigació. En aquests les al·lusions són més genèriques i estableixen que els mètodes emprats, tot i que poden ser fins a cert punt agosarats, han de mantenir-se sempre en el marc del permès per la llei i han de ser supervisats pels responsables jeràrquics.³⁹ Compten amb epígrafs específics els següents codis:

- ABC: III.5. Electronic Eavesdropping
- CBS: Electronic Eavesdropping
- NBC: III.F: Eavesdropping / III.G: Hidden Cameras
- SRC: II.Procédés clandestins: Caméras et micros cachés
- BBC: 11. Concealed Recordings
- ITC: 2.3. Recorded Telephone Interviews / 2.4. Hidden Microphones and Cameras

D'aquests epígrafs l'únic que està inclòs dins de la part del codi dedicada a aspectes legals, és el de l'ABC. La resta estan inclosos a parts o capítols dedicats a normes generals d'ètica o sobre mètodes periodístics. A efectes analítics distingirem les referències globals, les dedicades a micròfons i càmeres ocults i les dedicades a l'enregistrament de converses telefòniques.

Els tres codis del Estats Units prenen com a referència les disposicions legals, tot advertint que aquestes són complexes, confuses i canviant. Uns entren més que els altres en l'exposició de les normes que venen donades per llei (el de la CBS és especialment detallista en aquest aspecte), però tots tres coincideixen en advertir que només seran usats mètodes que tinguin cobertura legal i que, en qualsevol cas, per portar-los a la pràctica s'haurà de comptar amb l'aprovació de les instàncies directives de les respectives cadenes.⁴⁰

³⁹ Aquestes idees es troben expressades, si fa o no fa en els mateixos termes, als respectius capítols o epígrafs dedicats al periodisme d'investigació: *ABC II.11 / CBS Investigative Reporting / NBC III.P / SRC IV. Journalisme d'enquête.*

⁴⁰ Cameras and microphones are basic tools of our trade. If we use them surreptitiously to record scenes and conversations, we create difficult legal and ethical issues. Federal and state laws are complex, confusing and changing. ABC News policy prohibits electronic eavesdropping techniques that are illegal. Those which are legal may be permitted, but they should not be undertaken without the prior approval of ABC News management. Some techniques are clearly not permitted. (*ABC III.5*)

The law governing the use of electronic eavesdropping equipment, including the use of hidden

El codi canadenc pren com a base de partida tant els requeriments ètics com les disposicions legals, tot recordant que el codi penal prohibeix l'enregistrament de qualsevol comunicació privada sense el consentiment d'almenys una de les parts participants.⁴¹ Per la seva part, la BBC parteix de la base que qualsevol forma d'enregistrament ocult o subreptici ha de ser excepcional i adverteix que, fins i tot quan està justificat, pot danyar la reputació de la cadena. Coincideix amb els codis americans en assenyalar que aquests mètodes no poden quedar al lliure arbitri de cadascú i per al seu ús cal comptar amb permís per escrit de la superioritat.⁴²

Pel que fa a ús de càmeres i de micròfons ocults, hi ha codis que tracten conjuntament els dos supòsits, mentre que altres els separen perquè consideren l'ús de micros al costat de la casuística relativa a l'enregistrament de converses privades. L'ABC respecte a aquesta qüestió es limita a prohibir aquells mètodes que en cada lloc o situació es puguin considerar il·legals i, en un altre paràgraf, remet a l'assessoria del corresponent departament jurídic.⁴³ La NBC,

cameras, is complex. The federal and state criminal statutes and laws relating to the rights of privacy (which may differ in the various states) all must be considered. The following discussion of the applicable law will outline those situations where electronic eavesdropping is illegal, and those situations where electronic eavesdropping may or may not be legal, depending on the factual circumstances. **CND personnel may not engage in electronic eavesdropping which, as indicated below, is illegal. Where there is any degree of uncertainty as to the legality of the proposed activity, prior approval must be obtained from the President of CND or the President's designee who, in turn, will consult with the Law Department. (CBS Electronic Eavesdropping)**

The use of an electronic, mechanical or other device to intercept and/or record the contents of a telephoner wire or private communication without the consent of all parties to the communication presents ethical and legal concerns. As a consequence no such interception or recording should be attempted without the prior knowledge of and consultation with the NBC Law Department, and the approval of the President or an appropriate designee. **(NBC III.F)**

⁴¹ En règle générale, il est interdit de recueillir des informations grâce à des caméras et des microphones cachés. L'usage de tels procédés incite à de sérieuses considérations d'éthique et peut entraîner des poursuites tant au civil qu'au criminel. C'est un délit pénal que d'écouter ou enregistrer une communication privée en utilisant des appareils électromagnétiques, acoustiques, mécaniques ou autres, sans le consentement d'au moins un des participants à la communication. **(SRC II.Procédés clandestins)**

⁴² Concealed or surreptitious recording has to be rare. Even when it is justified it is likely to damage public trust in the BBC. While it is not forbidden absolutely, its use cannot simply be left to the discretion of anyone who thinks it justified. Any editor or producer wishing to make a concealed recording is required to seek, in writing, the prior permission of CEP who will refer difficult cases to DDG and sometimes DG. **(BBC 11)**

⁴³ (...) Whether the consent of one or all parties is required, whether this or that device may be used, and a number of other questions must be asked and answered before proceeding with the use of hidden cameras and microphones. Consult ABC News management before you act. **(ABC III.5)**

Veure també cita anterior de l'ABC.

referint-se a les càmeres ocultes, fa la distinció entre llocs públics, llocs als quals el públic hi té accés i llocs privats i recorda que la llei fa tractaments diferents per a cada cas.⁴⁴ La CBS ho planteja de la mateixa manera però especifica amb molt més detalls la categorització d'indrets. En els llocs públics i semi-públics (places, carrers, parcs, edificis públics, restaurants, botigues, etc.) les càmeres ocultes poden enregistrar sense majors problemes els esdeveniments que puguin ser vistos per qualsevol persona present i sempre que les persones captades a les imatges no estiguin protegides per unes condicions ambientals (com la foscor) que els ofereixin un marc d'intimitat. Es posa com exemple les reaccions del públic durant l'exhibició d'una pel·lícula. Pel que fa als llocs privats (cases, despatxos, habitacions d'hotel, etc.), el codi estableix una distinció entre situacions en què es possible enregistrar subreptíciament i situacions en què això transgrediria el dret a la intimitat, distinció que és confusa per quant no s'especifiquen quines són les circumstàncies que alleujarien la transgressió. Finalment es consideren situacions en què és difícil determinar si es tracta de llocs públics o no, i s'estableix que en cas de dubte es considerarà que es tracta de llocs privats. En qualsevol cas es recomana l'assessoria prèvia del departament jurídic de la cadena.⁴⁵ El codi canadenc contempla

⁴⁴ In most instances, hidden cameras may be used to record occurrences in public places, such as streets and parks. That may not be the case for buildings or locations which are not public, but which the public is invited to enter, such as stores, restaurants and common areas of apartment houses and office buildings. In some limited instances, hidden cameras may be used to record occurrences in private places such as homes, offices or hotel rooms. Again, however, the NBC Law Department should be consulted. *(NBC III.G)*

⁴⁵ I. Hidden Cameras

a) Public and Semi-Public Places - The use cameras is permissible in public or semi-public places. Thus, it is proper to use such cameras to surreptitiously film or record transactions or events occurring in streets, public parks, and public buildings. Similarly, restaurants, theaters and stores are semi-public places where hidden cameras may be used. Nevertheless, there are some limitations. Hidden cameras should be used to film only such events as can readily be seen by other persons in the public or semi-public place. Additionally, in certain instances, persons in public or semi-public places do not necessarily consent to public exposure. For example, although a movie theater is a semi-public place (and persons coming in and of a lobby may be filmed) difficulties might be presented if a person's reaction during a movie, such as "The Exorcist" were filmed by special cameras, since a person sitting in darkened theater does not subject himself to public view.

b) Private Places - Under certain limited circumstances, hidden cameras may be used to surreptitiously film events in private places. Thus, for example, it may be proper to film events occurring in the hotel room, home, or office of a CBS employee. But it is improper to film secretly without permission the home, office or hotel room of the unsuspecting subject or in other such places where he or she has a right of privacy. Since this is a particularly complex area of the law, the Law Department should be consulted before hidden cameras are used in private places.

c) Where The Nature of The Place Is Not Clear - If it is not absolutely clear that the place is public or semi-public, then, in the absence of contrary advice from the Law Department, it is essential that we proceed on the assumption that the place is private. *(CBS Electronic Eavesdropping)*

conjuntament l'ús de càmeres i de micros ocults en els casos en què no constitueixi una infracció de la llei i pugui ser d'interès públic. Estableix les dues condicions clàssiques: que la informació recollida serveixi per a una causa important i que sigui impossible d'obtenir-la per una altres mitjans. Contempla com a casos característics la denúncia de comportaments anti-socials (com la venda de drogues a menors) o aquells en què s'enregistren esdeveniments públics en els quals la presència de les càmeres podés modificar el curs dels esdeveniments. I també prescriu el permís previ dels directius.⁴⁶ La BBC també considera que l'enregistrament a llocs públics no ha de considerar-se sempre subreptici encara que no totes les persones afectades sàpiguin que estan sent captades. Coincideix amb els altres codis en que aquesta mena de pràctiques han de comptar amb el vist-i-plau d'instàncies directives i amb que ha d'haver-hi motius de pes per dur-les a terme. Entre aquests motius pren en consideració els següents: que allò que hagi de ser enregistrat sigui una activitat il·legal o anti-social, que els propòsits del programa no puguin ser aconseguits sense aquell material, i que aquest no pugui ser aconseguit d'una altra manera.⁴⁷ I el codi de la ITC coincideix bàsicament amb aquests criteris en les seves apreciacions: l'ús de micròfons i càmeres per enregistrar persones que no n'estan a l'aguait és acceptable només quan és clar que el material així aconseguit és essencial per establir la credibilitat i l'autoritat respecte a un tema i quan aquest és de manifest interès públic. Així mateix estableix l'obligació de demanar permís previ per operar d'aquesta manera i adverteix expressament que les emissores concessionàries de la xarxa poden ser sancionades si incompleixen aquesta norma.⁴⁸

⁴⁶ Cependant, il peut se trouver des cas où l'utilisation d'appareils ne constitue pas une infraction à la loi et peut être considérée d'intérêt public. L'information recueillie doit servir une cause importante, être indispensable à celle-ci et impossible à obtenir par des moyens plus manifestes. Cela pourrait inclure le reportage sur des comportements antisociaux, comme la vente de drogue à des mineurs, ou sur des événements publics, telles des manifestations de rue, qui peuvent être vues ou entendues facilement par tous mais où la présence de caméras et de micros, bien que légitime, risquerait d'empêcher un déroulement normal de l'événement. Dans ces cas, il faut obtenir la permission du vice-président média ou de son mandataire, après consultation du service juridique. *(SRC II. Procédés clandestins)*

⁴⁷ Recording openly in public places is not surreptitious or concealed even though some people will not realise they are being recorded.

It is the responsibility of the programme maker to justify the use of concealed recording equipment. Clearance should first be obtained by referral upwards through senior departmental and directorate management, then to CEP.

Proposals will be considered seriously if

- * what is to be recorded is an illegal or anti-social activity which it is important to expose;
- * the programme purpose cannot be served without the material; and
- * the material cannot be obtained by open means.

The above refers to material recorded for possible transmission. *(BBC 11)*

Alguns codis tracten el tema dels micròfons ocults al costat del de l'enregistrament de converses telefòniques. Això en bona mesura està motivat pel fet que les disposicions legals en alguns estats contempen com a punt clau que existeixi el consentiment d'una de les parts participants en la conversa o de les dues. Per aquesta raó en determinades circumstàncies seria admissible que un periodista enregistrés una conversa telefònica sense advertir-ho a la seva font informativa, en la mesura que el mateix periodista és una de les parts participants. Però cal tenir en compte altres distincions que s'estableixen en alguns sistemes legals: que les converses s'enregistrin amb aparells de transmissió a distància o no, i que s'enregistrin o no amb l'ànim d'una difusió posterior. D'altra part hi ha la problemàtica diferenciació entre allò que s'ha de considerar públic i allò que s'ha de considerar privat. Tot plegat dona lloc a una complexa casuística i a un enrevessat mostrari de tractaments.

El codi de l'ABC alerta sobre aquesta complexitat i admet que normalment és admissible usar micròfons amagats en els llocs públics, però adverteix que no ho seria, en canvi, registrar una conversa privada en un restaurant.⁴⁹ El mateix codi recorda que, d'acord amb les disposicions de la FCC, si s'enregistra una conversa telefònica per ser difosa en antena, s'ha d'obtenir el previ consentiment explícit de totes les parts participants (amb la lògica excepció de les trucades a programes en els quals s'emeten habitualment comunicacions telefòniques); i també que cal el consentiment de totes les parts per difondre converses captades per altres mitjans tal com micròfons sense fils o dispositius radiofònics. Pel que fa a converses en les quals el periodista és una de les parts, adverteix que la legislació difereix entre els diversos estats nord-americans: en alguns d'ells se n'admet l'enregistrament (sempre que aquest no sigui

⁴⁸ The use of hidden microphones and cameras to record individuals who are unaware that they are being recorded is acceptable only when it is clear that the material so acquired is essential to establish the credibility and authority of a story, and where the story itself is equally clearly of important public interest. When in the considered judgement of the producer such a case arises, he or she must wherever practicable, obtain the explicit consent of the licensee's most senior programme executive or the designated alternate before such material is recorded (whether or not it is intended for transmission). Consent is required again before any material obtained by secret recording is transmitted. Licensees must keep full records of the consultation process followed in each case and of any material recorded and transmitted. The ITC will ask to see such records at regular intervals. If a licensee fails to keep such records up-to-date, the ITC may impose a sanction for breach of the Code. (*ITC 2.4*)

⁴⁹ Other situations are not easy to generalize about, and it's essential to seek advice before proceeding. As an example of the law's complexity, consider this: It's generally permissible to use hidden microphones in public places, but not to eavesdrop on a private conversation in a restaurant, even though it's open to the public. (*ABC III.5*)

obtingut per medi de transmissors radiofònics), mentre que en altres regeix la norma general (és a dir, que calgui el consentiment de l'altra part).⁵⁰

El codi de la CBS dibuixa una àmplia classificació casuística i és el que especifica d'una manera més detallada els corresponents requeriments legals. Pel que fa a converses telefòniques disposa, d'acord amb la legalitat vigent, que per enregistrar-les amb ginys radiofònics cal comptar amb el consentiment de totes les parts. Pel que fa als enregistraments que no es valen de mecanismes radiofònics, si es fan sense la intenció d'una posterior emissió, existeixen diferències de tractament legal que cal tenir presents: mentre que la llei federal considera suficient que una de les parts manifesti el consentiment (part que pot ser el propi periodista), hi ha estats on cal el permís de totes les parts. Si es capta una conversa telefònica amb el propòsit d'emetre-la posteriorment o si s'emet directament, cal comptar amb el consentiment de totes les parts, amb l'excepció -contemplada per les mateixes normes legals- que es tracti de programes en els quals hi sigui habitual la inclusió de comunicacions telefòniques.⁵¹

⁵⁰ Under FCC rules, if a telephone conversation is recorded for broadcast, the explicit consent of all parties to the conversation must be obtained prior to the recording. (The one exception occurs when the other party originates a telephone call to a program on which telephone conversations are customarily broadcast). Also, under FCC rules, a wireless microphone (or other radio transmission device) may not be used to record a private conversation without the consent of all parties. *(ABC III.5)*

(...) Federal law generally permits tape recording private conversations if the reporter is a party to the conversation, as long as a radio transmission device is not used. But some states require the prior consent of all parties to the conversation. *(ABC III.5)*

⁵¹ II - Recording Telephone Conversations With A Radio Device

If a radio device (e.g. the insertion of a miniature wireless microphone inside a telephone mouth-piece) is used to record a telephone conversation, Federal requirements make it necessary to obtain the consent of all the parties to the conversation. In the absence of such consent, the conversation may not be recorded.

III - Recording Telephone Conversations With A Non-Radio Device And With No intent To Broadcast

The Federal law is clear. But the laws of the various states differ sizably. Consequently, no such recording should be made without prior approval from the President of CND (or the President's designee) in consultation with the Law Department. These, briefly, are the applicable legal requirements:

a) Under Federal requirements, such a recording requires the prior consent of one party to the conversation and that party may be a CBS employee.

b) In some states, however, such a recording requires the prior consent of all parties. And, in other states, the use or divulgence of information, even though its interception was legal, requires the consent of all parties.

c) Under telephone company tariffs, the use of a beeper tone device during a recording may be required in some circumstances.

IV - Recording Telephone Conversations For Broadcast Purposes

Under Federal requirements,* if a telephone conversation is recorded for subsequent broadcast or is broadcast simultaneously with its occurrence, the explicit consent of all parties to the conversation must be obtained prior to the recording regardless of whether a radio or

En quant a la captació de converses mantingudes en presència (no telefòniques), al mateix codi de la CBS també es fa la distinció entre aquelles que són interceptades amb ginyos radiofònics i aquelles que són captades amb procediments simples. En el primer cas es contemplen situacions diferents en funció de les característiques de l'indret on té lloc la conversa. Si aquesta es produeix en espais públics, cal tenir present que existeixen règims legals diferenciats: les lleis federals n'accepten l'enregistrament sense consentiment de cap de les parts participants quan la conversa es produeix en l'àmbit auditiu del periodista (i, amb major raó quan una de les parts de la conversa és el propi periodista), mentre que les lleis d'alguns estats especifiquen que cal el consentiment de totes les parts per fer la intercepció. Si la conversa té lloc en un espai privat la mateixa llei federal requereix que siguin totes les parts les que donin la seva conformitat. Això implica que està prohibit captar amb micròfons ocults la conversa d'un reporter amb una font si aquesta es troba a casa seva (però en alguns estats sí que seria legal captar la mateixa conversa en un banc del carrer). Com en el cas de les càmeres ocultes, el codi estableix que si hi ha dubte sobre el caràcter públic o privat d'un espai, se li donarà consideració de privat. Finalment, s'estableixen les normes relatives a l'enregistrament de converses amb mitjans no radiofònics (tal com petits magnetòfons). Aquí també es té en compte si es tracta d'espais públics o privats. En el primer cas regeixen les mateixes orientacions que les donades en el supòsit de l'enregistrament amb estris radiofònics: depenent dels estats, es podrà enregistrar o no sense permís de les parts aquelles converses que es mantinguin dins de l'àmbit auditiu d'altres persones. Pel que fa a l'enregistrament amb mitjans convencionals en llocs privats, hi ha estats que consideren suficient que una de les parts ho vulgui fer (i pot tractar-se del mateix periodista), mentre que altres estats imposen que totes les parts donin el seu consentiment.⁵²

non-radio device is utilized.

⁵² V - Recording Or Overhearing Oral Conversations With Radio Devices (Directly or Indirectly**)

a) Public and Semi-Public Places - Under Federal requirements, the use of radio devices (e.g. wireless mike) to record or overhear conversations in public and semi public places is not prohibited and the consent of the parties to the conversation is not required if the persons being recorded or overheard are within earshot of the CBS employee. Streets, restaurants, parks, sports arenas and theaters are examples of public or semi-public places. Thus, under Federal law, where a CBS employee is a party to a conversation, in a public or semi-public places, the consent of the other party is not required: and, if the CBS employee is not a party to the conversation, but is within earshot of it, the consent of none of the parties to the conversation is required. However, the law of some states (not including New York, California, Missouri, or the District of Columbia) require the prior consent of all parties to the conversation that is being surreptitiously intercepted. Consequently, even though Federal requirements have been complied with, there should be no such interception in states other than New York, California, Missouri, or the District of Columbia without the prior approval of the President of CND (or the President's designee) in consultation with the Law Department.

El codi de la NBC fixa la norma general segons la qual totes les parts participants han d'expressar la seva conformitat perquè aquella pugui ser emesa en directe o pugui ser enregistrada. Però no es pronuncia respecte a les converses en les quals hi participa el mateix periodista, amb la qual cosa seria possible interpretar que remet aquesta qüestió a la norma general. Tot i així contempla també l'excepció de totes aquelles situacions en què és presumible que la conversa es manté precisament per ser emesa per antena.⁵³

El codi de la SRC tracta el tema de les converses telefòniques independentment de les normes relatives a micros i càmeres amagats. El situa en primera instància en el terreny deontològic i estableix -en dos llocs diferents del text- la norma que cal informar les persones

b) Private Places - Under Federal requirements (and also under the laws of some states), if a radio device is used to surreptitiously record or overhear a conversation occurring in a private place, the prior consent of all parties to the conversation must be obtained. Thus, the interception by a radio device of a conversation occurring between a CBS employee and an interviewee in the interviewee's home requires the prior consent of the interviewee. Similarly, the interception by a radio device of a conversation occurring in a car, a hotel room, or an office, requires consent of all the parties to the conversation.

c) Where The Nature of The Places Is Not Clear -If it is not absolutely clear that places is public or semi-public, then, in the absence of contrary advice from the Law Department, it is essential that we proceed on the assumption that the places is private.

VI - Recording or Overhearing Oral Communications With Non-Radio Devices

a) Public and Semi-Public Places - The use of non-radio devices (such as a miniature tape recorder in an attache case) to surreptitiously intercept conversations occurring in public or semi-public places is subject to the same laws and procedures as those summarized in paragraph V a.

b) Private Places - Federal law permits the surreptitious interception of a conversation in a private place by a non-radio device so long as one party to the conversation has consented (or the person making the recording is a party to the conversation). But some states require the consent of all parties. In other states, disclosure of the contents of the intercepted conversation, even though the interceptions was legal, requires the consent of all parties to the conversation. Consequently, there should be no interception without the prior approval of the President of CND (or the President's designee) in consultation with the Law Department.

c) Where The Nature of The Places Is Not Clear -If it is not absolutely clear that the place is public or semi-public, then, in the absence of contrary advice from the Law Department, it is essential that we proceed on the assumption that the place is private.

* There is one exception. Under FCC Rules explicit consent is not necessary where the other party originates a telephone call in connection with a broadcast in which telephone conversations are customarily broadcast.

** The use of a radio device to relay an intercepted oral communication originally picked up by a non-radio device is an indirect interception by the radio devices.

(CBS Electronic Eavesdropping)

⁵³ A telephone conversation may not be broadcast while it is in progress, or recorded for subsequent broadcast unless,

a) the parties to the conversation are so informed at the outset, or

b) the parties to the conversation are presumed to know that it will be broadcast.

When a call is made to a call-in broadcast, the parties to the conversation are presumed to know it will be broadcast. *(NBC III.F)*

amb qui es comunica per telèfon de l'ús que es farà de la conversa i obtenir el seu permís per difondre-la.⁵⁴ Altrament recorda que aquesta matèria està subjecta a la reglamentació que regula l'ús dels telèfons, i segons la qual les emissores de ràdio i televisió no poden difondre converses telefòniques amb una persona fora que aquesta no hi doni prèviament la seva conformitat oralment o per escrit o bé que sigui ella la que hagi trucat a l'emissora per tal de prendre part en una emissió.⁵⁵

Els dos codis britànics es regeixen per criteris similars als dels americans, però amb alguns matisos que cal tenir en compte. El codi de la BBC estableix en primer lloc que les trucades telefòniques "normalment" no s'enregistraran sense l'avertiment a l'altra persona que hi ha a l'altre cap de la línia, a la qual d'altra part se li ha de dir si es fa només per tenir-ne constància o per un possible ús en un programa. Es contempen com excepcions els casos en què s'estan investigant conductes il·legals o anti-socials, en el benentès que aquestes excepcions es refereixen només a la norma de fer l'avertiment i per aquells casos en què es vol aconseguir proves. Si existeix la intenció d'enregistrar la conversa sense advertir l'interlocutor i fer-ne un ús posterior en antena, el codi remet a les normes relatives a càmeres i micros ocults.⁵⁶ El codi de la ITC, que contempla exactament les mateixes normes, acaba

⁵⁴ Il faut informer ceux que l'on contacte par téléphone de l'usage qui sera fait de la conversation et obtenir leur permission de la diffuser. (*SRC IV. Tribunes et interviews téléphoniques*)

Lorsqu'un commentaire est sollicité au téléphone et enregistré en vue d'une diffusion, il est nécessaire d'obtenir l'autorisation expresse de l'interlocuteur pour la diffuser. (Lorsqu'on le juge prudent, cette autorisation est elle-même enregistrée.) La diffusion d'un tel enregistrement sans obtenir l'autorisation contrevient à l'éthique professionnelle et, dans certains cas, à la loi (*SRC II. Interviews*)

⁵⁵ Attirons l'attention sur le fait que le C.R.T.C impose des règles à la diffusion de conversations téléphoniques à la radio M.A. Le règlement 5(1)(k) se lit comme suit: "Il est interdit à une station ou à un exploitant de réseau de diffuser toute conversation télé-phonique avec une personne, à moins que

1) la personne en cause n'ait au préalable accordé verbalement ou par écrit son consentement à la diffusion de la conversation, ou

2) la personne en cause n'ait téléphoné à la station afin de prendre part à une émission"

(*SRC II. Interviews*)

⁵⁶ In line with the BBC's policy of straight dealing in programmes, 'phone calls should not normally be recorded without telling the person 'at the other end'. They should be told whether the recording is for reference only, in the nature of a full note, or for possible use in a programme.

Exceptions are justified in special circumstances, particularly for programmes which are investigating illegal or other anti-social activities. Such cases should be referred to the relevant Head of Department. The exceptions refer only to recordings for information, which includes evidential purposes, not for broadcast.

When a telephone recording is 'undeclared' and is intended for broadcast it continues to fall under the considerations for concealed recordings and must be referred to Controller Editorial Policy. (*BBC 11*)

recomanant a les companyies associades que mantinguin un registre de tots els permisos per si calgués fer front a possibles reclamacions.⁵⁷

⁵⁷ Interviews or conversations conducted by telephone should not normally be recorded for inclusion in a programme or in the course of preparation for a programme, unless the interviewer has identified himself or herself as speaking on behalf of a licensee seeking information to be used in a programme, and has described the general purpose of the programme, and the interviewee has given consent to the use of the conversation in the programme.

There may be rare occasions, such as those involving investigation of allegedly criminal or otherwise disreputable behaviour, when these normal requirements cannot be observed.

When in the considered judgement of the producer such a case arises, he or she must obtain the explicit consent of the licensee's most senior programme executive or the designated alternate before such material is played in a programme.

Companies should keep a log of all consents and be able to demonstrate that the procedures have been followed in case of a subsequent complaint. *(ITC 2.3)*

4.2.6. Plagiarisme

El periodisme informatiu té com a base i matèria primera la notícia, és a dir, el relat de fets verídics i d'interès que s'han produït recentment.¹ Les notícies ho són en funció de la seva novetat i del grau d'acceptació que els periodistes preveuen que obtindran entre el públic de cada mitjà, i això independentment d'altres factors que intervenen en el procés de la seva obtenció i de la seva difusió. Els mitjans informatius tenen contret amb el seu públic el compromís de subministrar totes les notícies que poden ser del seu interès, i per complir aquest compromís procuren comptar amb fonts pròpies suficientment fiables. Però quan aquestes fonts fallen o no estan a l'abast els mitjans miren de no defraudar la demanda de notícies per part del seu públic. Això fa que de vegades els mitjans, per tal d'oferir una informació veraç i puntual, recorrin a la reproducció de notícies que han estat divulgades prèviament per altres mitjans. En altres paraules, plagien les notícies o alguns elements constitutius de les mateixes.

No es contempla aquí la comissió sistemàtica de plagi de la producció periodística d'altres. Queda fora de tot dubte que aquest procediment, si es produís, constituïria una transgressió ètica elemental. Tan elemental que queda fora del que es pot considerar deontologia professional. Entraria en el terreny del pur delictes industrial. El producte periodístic no es pot copiar, de la mateixa manera que no es poden copiar les patents i de la mateixa manera que no es pot usurpar cap idea o cap obra que tingui una reconeguda propietat intel·lectual.

Però la informació és un producte atípic. Les notícies, un cop han estat divulgades, passen a ser objecte de domini públic. El coneixement i la divulgació de fets nous -com qualsevol forma de coneixement- no és una matèria susceptible de ser limitada legalment. Ben al contrari, les societats democràtiques protegeixen i fomenten la lliure circulació d'idees i coneixements. De manera que la reproducció de notícies, en certa manera i dins d'uns límits que cal definir, no és sempre un acte èticament reprovable.

Hi ha una línia divisòria molt subtil entre allò que es pot considerar plagiarisme i allò que és lliure flux de la informació. Possiblement la manera més plausible de definir aquesta línia és

¹ El concepte de notícia ha rebut una quantitat ingent de definicions per part dels estudiosos de l'estructura de la informació periodística. No es tracta aquí de fer una disquisició sobre quina és la més precisa de les definicions, sinó de prendre com a punt de referència una que sigui raonablement descriptiva.

considerar separatament el que és la notícia com a concepte i allò que són una sèrie d'entitats físiques que li donen forma: una concreta expressió literària, una presentació formal, unes imatges, etc. Però la distinció entre contingut i forma no és senzilla d'establir en cap sistema de missatges, i tampoc no ho és en el cas de les notícies. I aquesta dificultat sí que genera un seguit de qüestions que entren de ple en l'àmbit de la deontologia periodística.

El fet de manllevar totalment o parcialment les notícies publicades per altres mitjans no atempta necessàriament contra la veracitat dels continguts informatius. Si les notícies no són falses, el fet de reproduir-les pot contribuir a acostar la veritat al públic. El possibles problemes ètics es situen, doncs, en els procediments emprats per aconseguir la informació, de la mateixa manera que succeïa en els ítems immediatament anteriors del tesaurus (veure 4.2.5.) Ens tornem a trobar aquí amb un possible divorci entre les motivacions ètiques que es fonamenten en l'estricta acompliment del deure i les motivacions ètiques que donen major importància a les conseqüències de les línies de conducta. Una actitud moral que es fonamenti en l'imperatiu categòric rebutjarà fermament el plagi pel que té ell mateix d'enganyós. Una actitud moral de caràcter conseqüencialista, en canvi, sospesarà els resultats positius i negatius que en cada cas pot tenir el plagi d'una notícia. I aquí, novament, entre els aspectes negatius hi tindrà un paper important la pèrdua de credibilitat que per a un mitjà pot comportar el recurs al plagi.

S'ha de tenir en compte que el costum de posar-se a l'estela informativa d'altres mitjans pot contribuir a malmetre el propi producte. És cert, com s'acaba de dir, que el plagiarisme no afecta "necessàriament" a la veracitat de la informació. Però val la pena subratllar que el manlleu de notícies d'altres mitjans comporta notables riscos en aquest sentit. Quan es recorre a la reproducció apressada d'una notícia es fàcil oblidar que una de les normes bàsiques del rigor periodístic és la verificació de les informacions. I difícilment es pot tenir constància que el mitjà que ha publicat prèviament aquella notícia l'hagi contrastat degudament. Al contrari: qui sap si precisament el que li ha permès publicar-la en solitari és que no l'ha elaborat amb el rigor suficient! El cert és que moltes reliscades informatives es produeixen precisament a partir del nervis que produeix en una redacció el fet que un altre mitjà s'hagi anticipat i els desigs irrefrenables d'esmenar el propi retard.

El plagiarisme -que ha estat citat com "l'innoibrable mal de les redaccions"²- sol ser jutjat pels estudiosos de l'ètica i pels mateixos periodistes amb una severitat extrema. "Si mai

² BERGER, John.: "Plagiarism -the Unspoken Evil of the Newsroom", *Editor & Publisher*, 28 de març 1992 (pp. 40-43)

una regla hauria de formar part de la fàbrica del periodisme -escriu Fink- és que el reporter no hauria de robar o rescriure el reportatge d'un altre reporter. Els codis d'ètica escrits no ho especifiquen; potser ho haurien de fer en el futur, particularment perquè el treball informatiu pot crear condicions en què els reporters poden cometre plagiarisme inconscientment" ³ El codi de la corporació professional nord-americana Sigma-Delta-Chi, que és un dels punts de referència més tinguts en compte a tot el món, sí que tracta el tema en el seu article III-6, i ho fa amb aquestes escauades i lapidàries paraules: "El plagiarisme és deshonest i inacceptable".⁴ I en un estudi promogut el 1986 per la American Society of Newspaper Editors es posava de manifest que aquest era un dels temes deontològics sobre el qual hi havia una major unanimitat entre els editors de periòdics (i, per descomptat, en sentit negatiu).⁵

Tot i això, certes formes de plagiarisme són moneda corrent a l'exercici quotidià del periodisme. En realitat succeeix que sota el mateix nom s'apleguen conductes que poden ser considerades pura pirateria informativa i pràctiques que són només maneres de resoldre determinats entrebancs quotidians que es donen a tots els mitjans d'informació. El cert és que el parer dels mateixos professionals difereix força quan es tracta de jutjar el plagiarisme en abstracte de quan el que s'ha d'avaluar són actuacions concretes fetes sota la premissa de la obligació d'informar i en el context de la pressió i les presses que solen envoltar la tasca diària. La competitivitat empresarial crea de vegades les condicions objectives perquè els professionals "s'inspirin" en altres mitjans a l'hora de seleccionar les notícies i de documentar-les: els editors volen diferenciar els seus productes, però alhora en solen tenir d'altres com a punt de referència qualitatiu.⁶ I, d'altre part, com que també forma part del decàleg deontològic dels periodistes procurar que el públic rebi una informació completa, existeix la tendència a "repescar" d'altres mitjans algunes notícies. Si més no, aquelles a les quals s'atribueix el caràcter d'imprescindibles.

Aparentment tots els problemes podrien resoldre's amb una senzilla norma, una norma que sol trobar-se amb certa freqüència als llibres d'estil de diaris, ràdios i televisions: sempre

³ FINK, Conrad: *Media Ethics: In the Newsroom and Beyond* McGraw-Hill. Nova York, 1988 (p. 98)

⁴ El codi es pot trobar reproduït, per exemple, a DAY, Louis A.: *Ethics in Media Communications: Cases and Controversies* Wadsworth Publishing Company. Belmont, CA, 1991 (pp. 349-352)

⁵ American Society of Newspapers Editors: "Newsroom Ethics: How Tough is Enforcement?", *Journal of Mass Media Ethics*, 2:1, 1986 (pp. 7-16)

⁶ Una descripció de com la competència en el mercat pot condicionar la presa de decisions a les redaccions dels mitjans es pot trobar a GANS, Herbert J.: *Deciding What's News* Vintage Books. Nova York, 1980.

que es reproduïxen documents o notícies que han estat difosos prèviament per altres mitjans, cal citar-ne la procedència. Però això que sembla tan clar sobre el paper, no ho és tant a la pràctica. De vegades perquè entre alguns mitjans existeix un cert marge de permissibilitat, que ve donat per acords empresarials o per simple "fair-play": així, es sol sobreentendre que no cal citar expressament la procedència d'una notícia facilitada per una agència quan el mitjà està subscript als seus serveis. En altres ocasions les cites dels mitjans de procedència s'eludeixen perquè la notícia ja ha estat escampada i posada a l'abast de tothom per altres mitjans. Una situació típica en aquest sentit és la notícia exclusiva publicada per un diari que és convertida en domini públic a través de la seva massiva reproducció radiofònica. Si, a més, en el transcurs de les hores la notícia es veu enriquida amb nous elements, ¿fins a quan i en quina mesura regeix l'obligació ètica de citar el primer mitjà que l'ha difós? D'altra part el caràcter sintètic que té el text informatiu a la televisió de vegades dificulta des d'un punt de vista estilístic la cita fefaent de la font original. Com ha posat de manifest White, existeixen nombrosos exemples en el dia a dia de la feina del periodista que demostren com és de borrosa la línia que separa la simple absència d'atribució i el plagiarisme i quan difícil resulta redactar normes de conducta que siguin realment útils per fer front a la casuística que aquest tema produeix.⁷

A la televisió informativa, tanmateix, hi ha un aspecte que té uns contorns molt més nítids: la reproducció d'imatges. El document gràfic és un aspecte formal de la notícia que està subjecte a una elaboració singular i irrepètible. Sembla doncs clar que està fora de lloc l'ús d'imatges alienes, i no només si no se'n cita la seva procedència sinó fins i tot si no es compta amb el consentiment de qui n'ostenta els drets. De tota manera, aquest és un aspecte que normalment queda fora de les apreciacions deontològiques perquè ja està contemplat a les corresponents reglamentacions estatals i internacionals.

Als codis analitzats les referències al tema del plagiarisme són relativament escasses. El que fa una referència més explícita a la cita de la procedència d'una notícia és el de la CBS, que diu tallantment que quan la font és una altra organització periodística aquesta ha de ser identificada pel nom.⁸ El codi de la SRC, que no esmenta aquest aspecte quan es refereix a les fonts d'informació, sí que el tracta en el marc d'un capítol dedicat als drets d'autor d'obres

⁷ WHITE, M.D.: "Plagiarism and the News Media", *Journal of Mass Media Ethics*, 4:2, 1989 (pp. 265-280).

⁸ When the source is another news organization, it should be identified by name.
(*CBS Identification of Sources*)

artístiques, literàries, etc. I subratlla especialment que la informació no està sotmesa a drets d'autor, de manera que per exemple és possible la reproducció del contingut del text d'un diari sempre que es faci de forma extractada, és a dir, sense reproduir-lo fil per randa. Tampoc no es pot fer la reproducció textual de les notícies d'agència si no se n'és abonat. Aquestes idees estan contingudes en uns paràgrafs en els quals el redactor del codi s'ha preocupat més d'explicar el que no cal fer que no pas allò que cal fer, de manera que finalment queda poc definida la qüestió cabdal: si cal citar o no un altre mitjà del qual es manleva una informació.⁹

Respecte a l'ús d'imatges alienes, tres dels codis (ABC III.9 / NBC V.F / SRC Droits d'auteur) descriuen somerament com funciona la legislació en cada cas aplicable sobre obres subjectes a drets d'autor. L'únic que també tracta el tema en el context de la normativa ètica (tot i comptar amb un apartat dedicat a matèries legals) és el codi de la NBC. Tanmateix es remet a la llei per recordar que cap emissora pot reproduir un programa o un fragment d'un programa d'una altra emissora sense el previ consentiment escrit. Especifica que això té aplicació per qualsevol mena de programes que puguin ser captats, tant si s'emeten en directe com enregistrats, i que no està permès tampoc recollir petits fragments de programes esportius o de notícies.¹⁰

Finalment es pot esmentar que el codi de la BBC, que ni tan sols tracta el tema de l'ús d'imatges d'altres televisions, dedica un capítol a l'ús d'imatges cedides per persones o organitzacions no dedicades a l'emissió televisiva. En aquest capítol es fan diferents

⁹ (...) Il n'existe pas de droit d'auteur sur l'information elle-même. Le diffuseur qui souhaite reproduire un article qui figure dans un journal, doit obtenir le consentement écrit du journal ou du journaliste indépendant s'il s'agit simplement de lire l'article en ondes. Par contre, s'il est question de réécrire l'article de journal avant de le diffuser, le diffuseur n'est pas légalement obligé d'obtenir un consentement écrit.

Même si le symbole C figure à l'en-tête de l'article de journal, on n'est pas légalement obligé de mentionner le journal ou le droit d'auteur, si le texte original est réécrit à des fins de diffusion. S'il s'agit de lire mot à mot l'article de journal dans sa forme originale, il y a lieu d'obtenir un consentement écrit car il ne suffit pas d'en mentionner la source.

On peut lire intégralement en ondes des textes des agences de presse sans autorisation écrite spécifique, à condition d'être un abonné de l'agence de presse. (...) (SRC V.Droit d'auteur)

¹⁰ The Communications Act and FCC regulations provide that no broadcaster may rebroadcast a program or any part of a program of another broadcaster without the prior written consent of the originating broadcaster. A copy of that express written consent must be kept in station files and made available to the FCC upon request.

This applies to any material broadcast by another broadcast station. No material -including excerpts from sports or news programs or commercials - can be taken off the air - either live or recorded - and rebroadcast by any NBC television station without the express authorization of the originating station. Any oral authorization obtained should be confirmed in writing immediately and signed by a representative of the authorizing station. If there is any doubt about whether consent is needed for the use of another station's footage, the Law Department should be consulted. (NBC III.I)

consideracions sobre l'especial cura amb què ha de ser analitzat aquest material produït per persones alienes a l'empresa i s'estableix que la font de procedència ha de ser reconeguda d'alguna manera. Concretament els video-afeccionats poden ser citats com a tal, la qual cosa constitueix un element que s'afegeix en cert sentit a la mateixa informació.¹¹

¹¹ In all cases of material from non-broadcasters the source should be acknowledged in some way. An 'amateur video' can be labelled as such. Very often it will be a point in the story. Always with material from dubious sources and on some other occasions, an emphatic and continuing mark like a black border will be appropriate. *(BBC 31)*

